

ועתה שני כניך הנולדים לך בארץ מצרים
 עד באי אליך וגו' [מח ת]. תמוה לשון
 הנולדים בארץ מצרים עד באי מצרימה לי הם,
 וכי איזה טעם הוא שלכן שנולדו קודם בואו
 שייכים לו יותר מאלו הנולדים אחר בואו
 שלכאורה הוא איפכא. וצ"ל שהוא חדוש גדול
 בענין עד כמה הוא חיוב חנוך והלמוד באיכות,
 שלא סגי במה שיועיל חינוכו כשיהיה אצלו
 ויהיה בכוחו ביהמ"ד שאז ודאי נקל לו לחנך
 את בניו אבל צריך להשפיע כ"כ על בנו
 ותלמידו שיהא תלמודו וחינוכו בידו אף בכל
 מקום שיהיה אף בין עובדי ע"ן וכופרים,
 כהחינוך והלימוד שהיה מיעקב ליוסף שאף
 קודם בואו מצרימה היתה תמיד דמות דיוקנו
 של אביו נגדו, עד שלא רק שהוא עצמו, לא
 חטא מחמת הרגל אלא גם חניגו את בניו, שלכן
 אמר יעקב ש"לי הם", שעבודתו וחינוכו של

יעקב עשתה זאת, אבל אלו שנולדו אח"כ
 כשיעקב ירד מצרימה עם כל השבטים הוא
 כדרך העולם ולא ניכר בזה גדלות ליעקב, ולכן
 לך יהיו

כהות עינים אצל יצחק ויעקב

1 "ועיני ישראל כבדו מזקן לא יוכל לראות ויגש אתם אליו וישק
 להם ויחבק להם וכו' וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים
 והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה שכל את ידיו כי מנשה
 הבכור" (בראשית מח, י. יד). "שכל את ידיו - השכיל והבין במשוש
 ידיו בלא ראות" (ספורנו שם).

2 מה שאירע ליעקב בשעה שבא לברך את בניו אירע ליצחק אביו
 בשעה שהוא בא לברך את בניו. גם יצחק ברך את בניו בלי לראות
 אותם. ויהי כי זקן יצחק ותכחין עיניו מראת ויקרא את עשו בנו
 הגדול ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני. ויאמר הנה נא זקנתי לא
 ידעתי יום מותי וכו' ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאם לי
 ואכלה בעבור תברכך גפשי בטרם אמות" (שם כו, א-ב. ד).

3 כהות עינים זו שפקדה את יעקב לפני שהוא בא לברך את בניו
 כדומה לכהות עיניו של יצחק לפני שהוא בא לברך את בניו, יש לה
 משמעות חשובה מאד. על ידי כהות עיניו של יעקב בשעה שברך את
 אפרים ומנשה ניתן תוקף לברכות שברך יצחק את יעקב במקום עשו.
 וכי על הברכות שברך יצחק את יעקב היה עד עתה מקום לערער
 ולומר שבמרמה הוא קיבל אותן, כמו שאמר באמת יצחק לעשו, "בא
 אחיך במרמה ויקח ברכתך" (שם כו, לה). אולם עתה הוכיח יעקב כי
 הברכות שברכו אביו לא היו בטעות אלא מדעת. כי גם יעקב עיניו
 כבדו מזקן לא יוכל לראות את אפרים ומנשה ולהבחין בין זה לזה
 וכשבא לברך אותם, ואף על פי כן הוא "שכל את ידיו" ובכוח המשוש
 הבחין ביניהם. אם יעקב יכול להבחין בין מנשה לאפרים במשוש ידיו,
 ודאי גם יצחק יכול היה להבחין בין עשו ליעקב במשוש ידיו. ואם
 תאמר יצחק לא הבחין בין עשו ליעקב, מכיון שרפקה הלבשה את
 יעקב בגדי עשו, ואת ערת גדיי העזים הלבשה על ידיו ועל חלקת

3
 ע"ל

4
 ע"ל

זואריו" (שם כו, טז) עד שיצחק קבע ואמר "היידים ידי עשו" (שם
 כו, כב), אפשר לומר שגם מנשה ואפרים היו דומים זה לזה בידיהם
 ובחלקת זואריהם כמו רוב בני אדם שדומים לענין זה, ואף על פי כן
 הבחין יעקב ביניהם. הדמיון המלאכותי של יעקב לעשו אחרי שלבש
 עורות גדיי עזים, ודאי לא היה יותר גדול מן הדמיון הטבעי שבין
 מנשה ואפרים. ואם יצחק אמר, "בא אחיך במרמה ויקח ברכתך",
 אין זאת אומרת שיעקב הצליח במרמה זו. הוא אמנם התכוון למרמה,
 אבל יצחק הבחין בכך. ואם יצחק ברך את יעקב, הרי זה משום שרצה
 לברך אותו כשכבר עמד לפניו וביקש ברכתו. "שכול ידי" של יעקב
 מוכיח איפוא שהברכות שברך יצחק אותו לא היו בטעות. יצחק גם
 הוא דאג ש"יכל את ידיו" והבחין במשוש ידיו כי יעקב הוא העומד
 לפניו ולא עשו. ואף על פי כן ברך אותו אחרי שראה את השתדלותו
 הגדולה של בנו יעקב להתברך מפיו.

5 "שכל את ידיו" מורה גם על שהשכיל בנתינת ידו הימנית על
 ראש אפרים ואת ידו השמאלית על ראש מנשה, לתת תוקף לברכות
 אביו.

6 "ויאמר ישראל אל יוסף הנה אנכי מת והיה אלקים עמכם והשיב
 אתכם אל ארץ אבותיכם. ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר

7 לקחתי מיד האמרי בהרבי ובקשת" (שם מח, כא-כב). "אשר לקחתי
 מיד האמרי - מיד עשו שעשה מעשה אמורי. ד"א שהיה צד אביו
 כאמרי פיו. בהרבי ובקשת" - היא חכמתו ותפלתו" (רש"י שם).

8 לכאורה יש לשאול מה מקום עתה להזכיר מיד מי קיבל את מה
 שיש לו? עתה מספיק לו לומר שממה שיש לו הוא נותן ליוסף שכם
 אחד על אחיו, ואין כל נפקא מינה עתה אם קיבל את מה שיש לו
 מיד עשו או מיד לבן או מכל אדם אחר. שאלה נוספת: מה פירוש
 בחכמתו ובתפלתו? תפלה היא מובנת, אבל חכמה זו מהי? באיזו
 חכמה הוא לקח מיד עשו משהו. אם תאמר שהכוונה למרמה שבה
 לקח ברכות יצחק אביו, איך הוא קורא לזה חכמה? האם מרמה
 וחכמה הן היינו הך? זאת ועוד, אם זו חכמה, הרי אין זו חכמה של
 אלא של אמו. כי אמו רבקה היא היא שיעצה לו להשתמש בבגדי
 עשו כדי לקבל את הברכות. היא שהלבישה אותו את עורות גדיי
 העזים, ואם כן איך הוא אומר "בהרבי", הרי זו חרבה ולא חרבו?

9 אלא יעקב רמו ליוסף עתה שעל ידי ברכתיו שברך את מנשה

10 ואת אפרים מתוך חכמת שכול ידיו להבחין ביניהם במשוש, בזה מוכח
 שהוא לקח את ברכות אביו יצחק בצדק. עתה הוא הוכיח שיצחק
 אביו ידע את מי הוא מברך וברכותיו לא היו בטעות. ברכתיו קיבלו
 עתה את תוקפן הסופי.

11 "ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי כי זה הבכור שים ימינך על
 ראשו. וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם
 הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וירעו יהיה מלא הגוים"
 (שם מח, יח-יט). למה הכפיל יעקב לומר ידעתי פעמים? אלא
 שטעות זו מצד יוסף היא מסוכנת. אם יטעו לומר שיעקב לא הבחין
 בין מנשה לאפרים, הרי שתוקף ברכתיו שקיבל מאביו יצחק מוטל
 בספק. לכן כפל לומר ידעתי, שלא יהיה כל מקום לטעות מעין זאת.
 שכולם ידעו שהוא ידע להבחין בין מנשה לאפרים בשכול ידיו בלי
 לראות איתם, כי בזה תלוי הכל.

2

1
 (7)
 6
 8
 ויבואו עד גורן האטד. שהיה מוקף קוצים, ואם דרכו של כל גורן להיות מוקף קוצים למה נקרא זה גורן האטד יותר משאר הגרנות, וכי לא היה בעולם שום גורן מוקף קוצים זולת זה, ועו"ק מה שנאמר וירא יושב הארץ הכנעני את האבל בגורן האטד ויאמרו אבל כבוד זה למצרים. בגורן האטד למה לי, כי משמעותו כאלו גורן האטד גרם האבל, ועוד למה הספידו המצרים וכי היו בניו או קרוביו שהספידו עליו כל כך בלב שלם, או אם היו צדיקים כל כך שהיה חם לבם בקרבם וצר להם פטירת הצדיק, ועוד לשון כבוד אינו מתישב על האבל.

11
 14
 ונראה מכאן ראייה, למה שאמרו רז"ל (תוספתא סוטה יג.) שבזכות יעקב פסק הרעב וכאשר מת יעקב חזר הרעב למקומו, ועל כן עשו המצריים אבל כבוד בעבור כי כבוד הרעב ככראשונה, כי הרגישו המצרים דבר זה שיחזור הרעב לקדמותו ע"י נס זה שקרה להם בדרך כי פתאום נזדמן להם גורן אחד שהיה מוקף קוצים מכל צד עד שלא היה נשאר פתח או דרך לבא אל הגורן. ומזה הבינו שזכות הצדיק גרם להם בחייו שהיה להם דרך לילך אל הגורן ולאכול מגרנו ומיקבו, ובמותו יעכבו עליו הרשעים שנמשלו לקוצים שלא יהיה להם עוד דרך אל הגורן כאשר היה להם לפנים כי סר צלם מעליהם, ובפרשת שמות בפסוק ויקצו מפני בני ישראל (א.י.) יתבאר בע"ה שהמצריים נמשלו לקוצים בערך כרם ה' צבאות בית ישראל, ע"כ נרמז להם שבעבור רשעת המצריים יחזור הרעב לקדמותו.

ועל דרך שאמרו, רז"ל (ב"ק ס.) אין הפורענות בא לעולם כ"א בעבור הרשעים, ואינו מתחיל כ"א בצדיקים שנאמר (שמות ככה.) כי תצא אש ומצאה קוצים אלו הרשעים ונאכל גדיש שכבר נאכל, הנך רואה שקוצים וגדיש שהזכיר כאן היינו גורן האטד, כי הגורן היינו גדיש והקוצים האטד, וקרא לצדיק גדיש לפי שכולם אוכלים בזכותו כמ"ש (מעניתי י.) כל העולם ניזון בשביל חנינא בני כר' וכמ"ש (ויקרא כא. א-ב) לנפש

לא יטמא כי אם לשארו. היינו לצדיק שהכל כקרוביו ונקרא שארו בעבור הקורבה ובעבור שהוא מפרנסו, כי שאר היינו מזון, ז"ש ואינו מתחיל כי אם בצדיקים, ר"ל זה התחלת הפורענות שהקב"ה לוקח מן הדור החוטא, את הצדיק שהיה זן ומפרנס את הדור בזכותו, ועיקר הפורענות בא בעבור מציאת הרשעים שנמשלו לקוצים, והם גורמים שכבר נאכל גדיש כי אין להם עוד פה לאכול, והקוצים מעכבים את הדרך אל הגדיש.

31
 וכשראו המצריים, שנעשה להם נס זה פתאום שהקרה ה' לפניהם גורן אחד מוקף קוצים מכל צד שלא כדרך העולם, מיד הרגישו שגור ה' בעדם לבלתי תת להם מבוא אל הגורן עוד, על כן הספידו המצרים אבל כבוד רצה לומר על כבוד הרעב, ובוזה מינושב למה הספידו דוקא בגורן האטד ולא קודם לכן, וכאשר ראה הכנעני אבל זה בגורן האטד והיה קשה לו למה לא עשו אבל זה קודם בואם למקום זה אלא ודאי שאבל כבוד זה למצרים הוא, כי כבודת הרעב יחזור למקומו ע"כ הוא דוקא למצרים ולא לבני יעקב וזה רמז נכון ויקר.

36
 ובוזה נראה לי ליישב מה שנאמר ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. מה ראו, ועוד קשה למה לא בקשו מאביהם שיצוה לו באמת כן, ועו"ק מ"ש יוסף אנכי אכלכל אחכם, מי בקש זאת מידו הלא לא בקשו כי אם שלא ירע להם. אלא ודאי שיוסף לא היה חשוד בעיניהם שיעשה עמהם רעה ממש, אך שכאשר ראו כי מת יעקב ובמותו חזר הרעב לקדמותו היו יראים שאם יוסף לא יעשה להם רעה מ"מ יש לחוש שמה גם טובה לא יעשה להם ולא יכלכלם בשני הרעב, והשב ישיב לנו את הרעה אשר גמלנו אותו, לא בקום ועשה כי אם בשב ואל תעשה, ע"כ הוצרך יוסף לומר להם ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אחכם ואת טפכם, אחכם בעבור טפכם, כי הטף למה באים אל העונש והלא לא חטאו כלום.